

Azazel ili protiv nasilja u ime svetoga

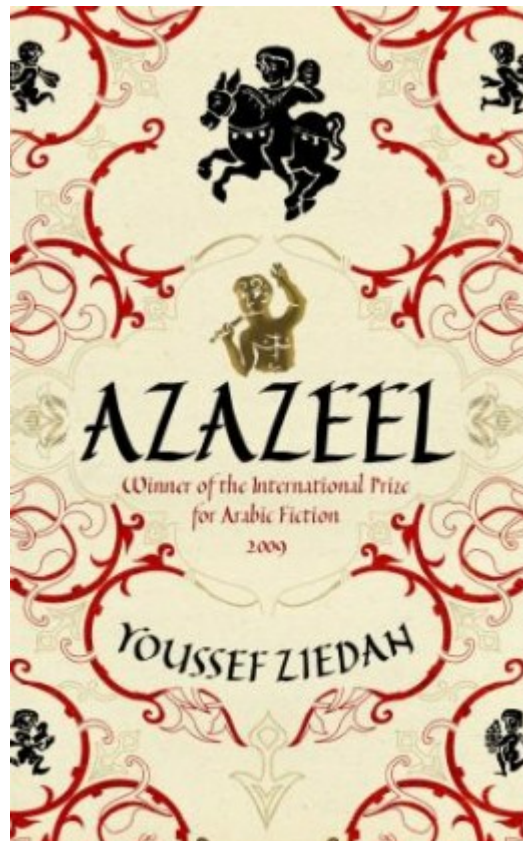
Aktualna tema nasilja u ime svetoga kao baza romana

Da se na pitanju je li Isus iz Nazareta uistinu Bog ili je ipak samo – izniman, doduše – čovjek mogu zaraditi lijepe pare, vidjeli smo na primjeru *Da Vincijevog koda* [Dana Browna](#), a prije njega solidne novce su okrenuli Henry Lincoln, **Michael Baigent** i Richard Leigh, autori kontroverzne knjige *Sveta krv, sveti gral*. Premda je to pitanje za kršćane/katolike koji to nisu samo nominalno i danas od fundamentalnog značaja, ipak ostaje dojam da prosječni suvremeni, površni, materijalistički orijentirani vjernik-laik o teološkim konstruktima uopće ne razmišlja. Čemu i bi? Tema dana nije narav odnosâ unutar Svetoga Trojstva niti pitanje je li Marija Bogorodica ili ipak Kristorodica (Theotokos vs. Christotokos); neke dileme su odavno riješene, dogme proglašene, hereze zatrte; danas se ljute rasprave vode oko **sekularnih tema**. U polemikama se ljudi više ne pjene oko pitanja istobitnosti Oca i Sina; ne, danas na forumima i po krčmama ljudi jedni drugima dižu tlak političkim i politikantskim temama, nimalo transcendentnima.

No, da ste se zatekli u Aleksandriji u 4. ili 5. stoljeću, našli biste se usred strastvenih debata u kojima nisu sudjelovali tek vrhunski teolozi, premda su ih oni začinjali i usmjeravali, nego i sasvim obični ljudi; osjećali su se pritom posve mjerodavnima. Crkveni velikodostojnici – povijesne su to činjenice – međusobno su se ekskomunicirali i anatemizirali, kidnapirali i premlaćivali, zatvarali i slali u izgnanstvo, optužujući se međusobno za primanje mita, iznuđivanje,

svetogrđe, izdaje i ubojstva. Vjernici pak, svi ti lončari, kožari, šatorari i trgovci, sve te tkalje, primalje i pralje, staro i mlado, raspravljali su živo prevladava li u Kristu ljudska ili božanska narav, je li stvoren *ex nihilo* ili je *rođen-a-ne-stvoren*, je li Otac veći od Sina ili su *homoousioi*, i svrstavali se uz Arija ili Atanazija, Nestorija ili Ćirila. Ako već nisu – dakako, ne baš svi – kinjili sugrađane židovske vjere ili likovali nad osipanjem starih “poganskih” vjerovanjâ, aleksandrijski kršćani nerijetko bi se dohvatili i međusobno: (trenutna) većina protiv manjine koja nije bila “na liniji”. Arije je, primjerice, naučavao da je Sin niži od Oca; Atanazije je to smatrao podlijim i opasnijim po vjeru – svaki upućeniji vjernik trebao bi znati zašto – od poganskih antikršćanskih paskvila. Nestorije je pak prenaglašavao razliku između božanske i ljudske Kristove naravi, zbog čega je taj carigradski biskup na efeškom saboru 431. osuđen zbog krivovjerja. Da, zbrka je bila velika, doba je bilo turbulentno, sjećanja na progone kojima je cilj bio iz društva ukloniti njih, Kristove učenike, bila su svježâ. **Doktrinarno jedinstvo** bilo je sanak pusti; još ni kristologija nije bila na čvrstim nogama, a valjalo je steći i naklonost ćudljivih careva. U takvim *tko-nije-s-nama-taj-je-protiv-nas* okolnostima, uz poticaj kakvog uvjerljivijeg propovjednika, dio vjernika sklon prijekim rješenjima lako je zapadao u fanatizam, a ljudi, kako je zapisao **Blaise Pascal**, nikada ne čine zlo s toliko entuzijazma i dosljednosti kao onda kad ga

čine iz religioznih pobuda.

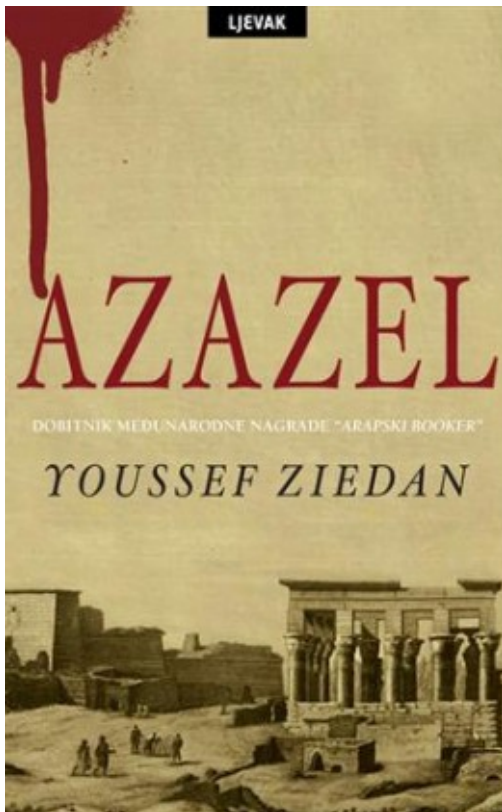

U Aleksandriji je tada živjela i filozofkinja i matematičarka **Hipatija** (370.-415.), po svemu sudeći izuzetna žena, pripadnica intelektualne elite, sjajna govornica, najpoznatija po radu o konikama. Bavila se i astronomijom, držala predavanja o Aristotelu i Platonu, oduševljavala slušatelje koji su hrlili na njezina predavanja i bila neka vrsta onodobne znanstvene zvijezde. No, na nesreću, nije se bila oduševila za novu vjeru čiji su neki pripadnici poziv svoga bezuvjetnom ljubavlju nadahnutog Učitelja da sve narode učine Njegovim učenicima shvatili na način da se to smije učiniti i silom, tj. vlastitim snagama, ako već ne ide milom, tj. u snazi Duha. Možemo tako zamisliti aleksandrijskog nadbiskupa Ćirila kako sa zabrinutošću za duše ljudi koji su hrlili na neoplatonička – ergo poganska – predavanja krasne djevice Hipatije razmišlja što mu je, kao odgovornom pastiru mjesne crkve i vatrenom širitelju ideje da se bližnjega ljubi kao samoga sebe, činiti. Moja ironija je u ovom slučaju više nego mračna, jer s obzirom na ono što se dogodilo s Hipatijom, duboko sumnjam da je Ćiril – koji je, budući da je proglašen svetim, zasigurno inače činio Bogu ugodna djela – taj put bio

nadahnut Božjim Duhom. Hipatiji, osim što je bila žensko koje drži predavanja muškarcima, na ruku nije išla ni činjenica da je gradski prefekt Orest, nositelj vlasti, također bio njezin štovatelj. Ćiril je svakako primijetio i to da Hipatiju cijene i brojni kršćani, a budući da se, kako saznajemo iz jednog kasnijeg (7. stoljeće) zapisa, "cijelo vrijeme bavila magijom, astrolabima i glazbenim instrumentima, varajući mnoge sotonskim smicalicama", bilo mu je jasno da tome već jednom mora stati na kraj, ovako ili onako. Siguran sam da je na razne načine nastojao doprijeti do ohole znanstvenice koja, dakako, nije imala vremena za njega jer je radila na mapiranju kretanja nebeskih tijela i izumu hidrometra. Kad su svi pokušaji propali, dogodilo se – ne tvrdim da je to Ćiril osobno naredio! – sljedeće: nekoliko stotina monaha – koji su zaboravili da je Duh Sveti taj koji obraća ljudska srca – pričekalo ju je dok se vraćala s posla, skinuli su s nje odjeću, odvukli je u obližnju crkvu (taj podatak navode kršćanski izvori!) i masakrirali ljušturama školjaka, na kraju spalivši ostatke. Ekipu je navodno vodio stanoviti Petar, "Čitač", Ćirilov suradnik, kojega se, da nije bilo ove sramote, nitko više ne bi spominjao. Nakon što su Aleksandriju oslobodili zlokobnog Hipatijinog utjecaja, vjernici su se u miru razišli. Jedna briga manje. Teško mi je zamisliti stanje uma u kakvom su bili i nikad nećemo saznati je li itko od njih požalio.

Osim možda u literarnoj fikciji (vrstan prijevod D. Bućana) suvremenoga egipatskog pisca [Youssefa Ziedana](#), dobitnika "**Arapskog Bookera**", međunarodne nagrade za najbolji roman na arapskom jeziku, koju je primio 2009. za roman **Azazel**, čija je radnja smještena upravo u Aleksandriju (i druge dijelove Egipta i Sirije te Jeruzalem) u prvoj polovici 5. stoljeća. U romanu ćemo sresti neke od spomenutih povijesnih osoba (Hipatija, Ćiril, Nestorije...) pa i notornog Petra čitača, a sve prateći uzbudljivi životni put monaha, liječnika i pjesnika Hype, Egipćanina, rođenog u selu blizu Asuana u južnom Egiptu, školovanog u Nagg Hamadiju i Ahmimu, čovjeka

koji je sablažnjen svjedočio vjerskom nasilju još od djetinjstva, kad su mu neki suludi lokalni vjernici zaklali oca, dok je nosio ribu u hram boga Khnuma svećenicima "...koji su oplakivali umiranje svoje vjere zbog širenja vjere u Krista". Postavši kasnije i sâm kršćanin, nastojeći spoznati svoje životno poslanje, put ga je kao mladića odveo u Aleksandriju gdje se, nakon neplanirane inicijacije u tajne tjelesne ljubavi (neće mu biti zadnji put!), našao usred sukobâ kršćana i pogana te kršćana i kršćana. Tada, u mladosti, Hypa bijaše častohlepan i gladan znanja i slave, neprestance se dvoumeći želi li karijeru liječnika i znanstvenika ili bi trebao stremiti duhovnoj veličini, postati svetac-iscjelitelj. Hipatija ga je oduševila, i neko je vrijeme snatrio o tome da postane njezin učenik, no ubrzo je, kao monah, shvatio da bi to značilo prekid s – ma koliko podijeljena bila – kršćanskom zajednicom. Premda se susretao s primjerima bestijalnosti svoje subraće (nazočio je tako i umorstvu Hipatije), susretao se i s beskrajno blagim, nježnim, produhovljenim Kristovim sljedbenicima, asketima i pustinjskim redovnicima koji su Isusov nauk živjeli ponizno služeći bližnjima, upravo onako kako ih je Učitelj uputio. Unatoč nesretnim slučajevima poput ovoga s Hipatijom, činjenica je da je sve veći broj ljudi u kasnoantičko doba prihvaćao novu religiju: što zbog dobro organizirane karitativne pomoći, što zbog svježih odgovora na egzistencijalna pitanja, što zbog dojma što su ga ostavljali brojni mučenici spremni podnijeti smrt radije no odreći se vjere u Krista.

***Azazel, Youssef Ziedan
(Ljevak)***

Roman započinje uvodom neimenovanog Prevoditelja koji nam, stilom koji odaje filološkog stručnjaka, odmah daje do znanja da je (“...strahujući od njezina objavljivanja za mog života...”) oporučno odredio da se knjiga što ćemo je pročitati, a koju je on preveo s drevnog aramejskog jezika, ima objaviti tek nakon njegove smrti. Saznajemo da je riječ o zbirci izvanredno dobro očuvanih pergamenâ pronađenih na arheološkom nalazištu u blizini sirijskog grada Alepa. Izvješće – životopis – monaha Hype, o kojemu **Prevoditelj** nije uspio pronaći nikakvih podataka, zapisano je na trideset listina, “s objiju strana, debelim sirijskim pismom, drevnim tradicionalnim sirijskim pismom što ga stručnjaci nazivaju estrangela stoga što se tim pismom zapisivalo stara Evandjelja”. Fingirajući znanstveni diskurs, Ziedan (inače i sâm filolog, arabist, direktor Centra za manuskripte Aleksandrijske biblioteke), uvjerljivo nas uvodi u “zapise” napisane “prije tisuću petsto pedeset i pet godina”. Slijedi trideset listina što ih piše Hypa, skrupulozni monah, koji se obraća Bogu, a svako toliko je u

mučnom dijalogu s Azazelom, svojim osobnim demonom (ili alter egom) koji ga potiče da bilježi sve, baš sve što je vidio i čuo ("Piši, Hypa, onaj tko piše nikad ne umire."). A vidio je i čuo svašta, jer, kao što rekoh, vremena su bila burna. Ziedan uspijeva teološke prijepore iz prve polovice 5. stoljeća učiniti vrhunski uzbudljivim štivom, a za to mu čak ne treba niti kriminalistički zaplet poput onoga u **Imenu ruže** Umberta Eca. U samom Egiptu višemilijunska zajednica koptskih kršćana tražila je da se Azazel zabrani, (i) zbog prikazivanja svetog Ćirila kao notornog religijskog fanatika, proglašavajući roman "arapskom verzijom *Da Vincijevog koda*" – navodi se pritom niz primjera navodne autorove zloporabe povijesnih činjenica i izvrtanja crkvenih doktrina – te protukršćanskim djelom. Na prvu optužbu pisac je replicirao da oni koji njegov roman uspoređuju s Brownovim ili nisu čitali nijedan ili "nemaju pojma o suštinskoj razlici između avanturističkog romana baziranog na izvrtanju povijesnih činjenica i filozofskog romana napisanog krvlju, znojem i suzama", za koji, usput, Ziedan očekuje – pomalo pretenciozno – **Nobelovu nagradu**. Što se tiče optužbe da je roman protukršćanski, on se, ovisno o motrištu, može čitati i kao sofisticirana blasfemija i "muslimansko" podmetanje (slabije upućeni čitatelj može pobrkati *faction* i *fiction*; koptski crkveni autoriteti su – posebice u svjetlu nedavnog bombaškog napada na vjernike u Aleksandriji – opravdano zabrinuti), a možda i kao podrivanje vjere kao takve, jer demon Azazel, u skladu sa svojim "zadatkom", tjera Hypu da sumnja, da preispituje, da uočava proturječjâ i nasilje što se, u ime Istine – a najčešće zapravo poradi prizemnih ovosvjetovnih ciljeva – provodi nad ljudskim duhom, no sâm autor, potežući paralelu sa suvremenim vjerskim ekstremizmom, u intervjuu u *Guardianu* ističe da njegov roman "nije protiv kršćanstva, već protiv nasilja, posebice nasilja u ime svetog". Ima li danas bolje preporuke za čitanje?